

MONUMENTE PUBLICE. CONSTRUCȚII IDENTITARE ÎN ROMÂNIA MODERNĂ (1866-1918). STUDIU PRELIMINAR*

Liviu BRĂTESCU

Privită mai mult din perspectiva transformărilor înregistrate în plan economic și/sau politic, modernizarea societății românești a presupus și un interesant proces desfășurat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea în plan artistic. Fenomenul monumentelor publice din spațiul românesc nu a reprezentat niciodată doar o chestiune de gust artistic, ci și un fapt de societate, el manifestându-se ca o etapă importantă a procesului de europenizare pe care statul român îl cunoaște după 1859. Dincolo de discursurile apărute în întregul secol XIX ce au avut în centrul atenției lor ritmul și modelul modernizator pe care România trebuia să-l urmeze, monumentele publice apărute la nordul Dunării erau, prin întreaga poveste a existenței lor, o dovadă clară a preluării modelului francez de cultură și civilizație. Parisul fusese la mijlocul secolului al XIX-lea nu doar locul în care o mare parte a clasei politice românești își formase o anumită cultură și educație politică, ci și cadrul în care descoperiseră, așa cum sugerează și Ioana Beldiman¹, atracția pentru „arta solemnă a marmurei și bronzului”, dar și „semnificația statuilor purtătoare de ideologie”. Chiar dacă spre deosebire de Franța, în România nu vom putea vorbi de o epocă a statuomaniei, putem totuși observa cum, treptat, la București, dar și în restul

---

* Studiul de față face parte din proiectul bursier postdoctoral nr. 89/1.5/S/61104 intitulat *Discurs literar-artistic și construcție identitară în secolele XVI-XX* cu tema individuală *Liberali versus conservatori: monumente publice și memorii concurente în România modernă (1866-1914)*. Rândurile următoare nu se doresc a fi decât o punere în temă a unui subiect care a preocupat într-o măsură destul de mică istoriografia românească și anume modul în care statuile și monumentele publice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea contribuie la formarea identității naționale și a articulării unui discurs public identitar

1 Ioana Beldiman, *Sculptura franceză în România (1848-1931) gust artistic, modă, fapt de societate*, București, 2005.

țării, particulari și reprezentanți ai administrației locale² intuiesc faptul că statuile pot avea un anumit rol în cadrul constituirii ideologiei naționale³.

Premiza de la care pornește demersul nostru este aceea că după izolarea politică, economică și culturală față de Europa Occidentală, existență până la jumătatea secolului al XIX-lea, preluarea modelului francez în mai multe domenii de activitate nu putea să ocolească maniera de realizare a monumentelor publice de către sculptorii francezi în condițiile în care operele acestora sunt în preajma revoluției de la 1848 și în anii următori o prezență constantă a vieții cotidiene pariziene. Prezenți la Paris în această perioadă, liderii politici români asimilau nu doar ideile iluministe ce urmau a fi aplicate în România, ci și mai multe reguli de civilizație occidentală, din care urmau să facă parte și acțiunile de consacrare a memoriei unor oameni politici remarcabili prin ridicarea unor statui pentru aceștia⁴. Puțini poate, au intuit în acele clipe că și o racordare de acest tip la „Europa” va genera numeroase controverse. Întreaga desfășurare de forțe din jurul monumentelor publice românești ne permite să le privim ca pe adevărate spectacole.

La jumătatea secolului al XIX-lea, „pasiunea pentru Franța” și dorința de a evada, măcar din punct de vedere cultural, dintr-o lume care părea complet închisă, lua diferite forme de manifestare. Dacă unii cu anumite posibilități materiale reușeau să cumpere de la Paris, sculpturi de interior și diferite gravuri, alții se mulțumeau doar cu educația primită în casa părintească din partea unor profesori francezi stabiliți în Principatele Române. Spațiul românesc începea să aibă în această perioadă destule biblioteci care ofereau tinerilor șansa familiarizării cu un univers intelectual pe care unii și-l vor desavârși în capitala Franței⁵. Întrebarea care apare este aceea referitoare la resorturile ce au stat la baza deciziei unei părți importante a clasei politice românești de a găsi modalități prin care personaje importante ale istoriei naționale să fie transformate în modele demne de urmat de întreaga societate. Dificultatea cea

2 *Despre Barbu Stirbey. Recunoașteri și mărturii*, București, 1913, p. 7-43; Emil Ioachimovici, *O pagină din istoria politică a României*, M. C. Epureanu, București, 1913, p. 93-113.

3 Paul A. Pickering, Alex Tyrrell, *Contested sites: commemoration, memorial and popular politics in nineteenth century Britain*, Aldershot, 2004; Stéphane Gerson, *The pride of place: local memories & political culture in nineteenth-century France*, London, 2003.

4 Michael Garval, *A Dream of Stone - Fame, Vision, and the Monument in Nineteenth-Century French Literary Culture*, College Literature, 2003, p. 86-87; Patricia Mazon, *Germania Triumphant: The Niederwald National Monument and the Liberal Monument in Imperial Germany*, în *Germany History*, 2000; Krystyna von Henneberg, *Monuments, public space, and the memory of Empire in modern Italy*, <http://muse.jhu.edu>.

5 Lucrări precum cele aparținând lui Ulysse de Marsillac (*Bucureștiul în secolul XIX*, traducere de Elena Rădulescu, București, 1999) și Emanoil Hagî Mosco (*București. Amintirile unui oraș. Ziduri vechi, ființe dispărute*, București, f.a.) sugerează existența, cel puțin în București, a unei atmosfere favorabile dezvoltării gustului artistic și a existenței unui mediu în care apariția statuiilor unor lideri politici și nu doar a lor nu mai reprezintă o surpriză.

mai mare constă în faptul că în acel moment lipsea societății românești nu doar o tradiție a acestor statui, a ecvestrei eroice, istoriste, ci și o școală românească de sculptură, fapt care va da artiștilor francezi o mare libertate de manifestare⁶.

Noul regim politic, instalat la 11 februarie 1866, înțelegea foarte repede nu doar necesitatea stopării contestațiilor interne și internaționale existente la adresa sa într-un interval scurt de timp, ci și formarea unui sentiment dinastic. „Strategia” a presupus, pe de-o parte, prezența constantă a prințului Carol de Hohenzollern la diferite manifestări publice și plasarea lui în continuarea marilor voievozi ai neamului încă din primele intervenții parlamentare, și nu numai⁷. Anul 1866 statua, în același timp, o altă practică și anume aceea a manifestărilor publice în care dincolo de prezența masivă a statului pe întreaga lor desfășurare, însemnele religioase deveneau un element comun. Putem spune chiar că dincolo de controversele produse de evenimente precum cele din 1874, 1883 sau acela din 1912, ultimul prilejuit de inaugurarea statuii lui A. I. Cuza, prezența fenomenului religios în spațiul public nu avea să fie vreodată contestată⁸. În condițiile în care asistăm după 1866 la trasarea unui adevărat fir roșu între domnitori cu o popularitate deosebită și noul monarh, apariția statuilor unor personaje istorice precum Ștefan cel Mare sau Mihai Viteazul nu era o surpriză. Cu toate acestea, competițiile politice și încercarea de a câștiga un minim de capital simbolic din asocierea, într-o formă sau alta, cu cei amintiți deja, din partea diferiților lideri⁹ transformau momente precum cele invocate anterior, din ocazii de manifestare a solidarității, în prilej de apariție a unor dispute obișnuite putere-opoziție.

Momentul în care avea să apară ideea ridicării unei statui fostului domnitor A. I. Cuza, coincidea cu declanșarea unui spectacol desăvârșit. Protagoniștii noului conflict politic dar nu numai, depuneau pe parcursul mai multor ani o impresionantă energie în vederea demonstrării oportunității sau nu a omagierii „domnitorului Unirii” într-un mod aparte¹⁰. Dincolo de simpatia sau antipatia

6 Faptul că proiectul statuii lui I. C. Brătianu a fost câștigat de Ernest Dubois în detrimentul artiștilor români a fost puternic criticată de Nicolae Iorga, în Nicolae Iorga, *Pictură și statui naționale*, în *Semăntorul*, nr. 18, 4 mai 1903, p. 288.

7 Dimitrie Brătianu, primarul capitalei, către Carol I la intrarea în București: „Ți-am dat coroana lui Ștefan și a lui Mihai, de azi înainte străbunii tăi, redă-i și tu antica ei splendoare. Fă din această frumoasă țară, sentinela înaintată a libertăților moderne, bulevardul nebiruit al civilizației occidentale”, în Constantin Răutu, *I. C. Brătianu – Omul, timpurile, opera (1821-1891)*, Turnu-Severin, 1940, p. 89.

8 Dacă am avea în vedere numai exemplul inaugurării statuii lui Ștefan cel Mare putem observa cum toate manifestările din ziua de 5 mai 1883, dar și cele din zilele precedente sunt marcate de slujbe religioase desfășurate la Mitropolie, DJANI, Fond Rectorat, 12 martie, fila 11, 6 aprilie, fila 12, 22 aprilie, fila 15.

9 *Regele Carol I al României. Cuvântări și scrisori*, Tomul I, 1866-1877, București, 1909, p. 375.

10 Andi Mihalache, *Mănuși albe, mănuși negre. Cultul eroilor în vremea Dinastiei Hohenzollern*, Cluj-Napoca, 2007, p. 163.

față de un fost șef de stat, atmosfera devine încordată la începutul secolului al XX-lea dintr-un motiv aparent neimportant, și anume acela al modului în care se reușea fixarea pentru posteritate a contribuției pe care o avusese un lider politic la modernizarea societății românești¹¹. Încercarea aceasta producea, la rândul ei, numeroase controverse într-o societate aflată în căutarea stabilității politice.

Demarat în 1874 prin inaugurarea statuii lui Mihai Viteazul (proiect inițiat la 1865, dar întrerupt în urma abdicării lui Alexandru Ioan Cuza), realizată de sculptorul Albert Carrier Belleuse, procesul de mobilizare a conștiinței naționale cuprindea în anii următori și o încercare de remodelare a zonei centrale a Bucureștiului, în care fusese amplasată statuia „primului unificator”¹². Amplasarea în apropierea ecvestrei lui Mihai Viteazul a încă două monumente pentru doi fondatori de instituții moderne: Ion Heliade Rădulescu (1879) și Gheorghe Lazăr (1886) nu reprezenta o surpriză pentru o societate tot mai atentă la detalii. În același timp, în cazul statuii lui Mihai Viteazu nu poate fi ignorată existența unei legături între conflictele dintre studenții liberali și reprezentanți ai guvernului conservator din toamna lui 1874 din fața Universității bucureștene și intensificarea planurilor unor cercuri politice ce aveau ca obiectiv declanșarea unor acțiuni în vederea obținerii independenței¹³.

Inaugurarea statuii lui Ștefan cel Mare de la Iași din 1883, se desfășura, la rândul ei, într-un moment de maximă contestație politică la adresa guvernului liberal condus de I. C. Brătianu¹⁴ fiind folosită în cadrul unei lupte politice ce avea ca obiectiv demonstrarea existenței unei particularități a Moldovei comparativ cu Țara Românească și care trăda orgolii, motivații politice regionale dar și ambiții culturale. La fel ca și în cazul statuii lui Ștefan cel Mare, cea a lui Mihai Viteazul făcea parte din categoria statuiilor cu o încărcătură istorică deosebită și tocmai de aici numeroasele dispute¹⁵. Ultima, se integra unei viziuni de perspectivă politică amplă, ca și efortului de transformare urbanistică a centrului Capitalei.

Moda pariziană, în care arterele de circulație și piețele se cereau marcate prin statui menite să înfrumusețeze și să educe într-un anumit spirit era, în felul acesta, prezentă și în capitala tânărului stat român chiar dacă, pentru

11 *Telegraful, Adevărul, Timpul* publicau texte laudative la adresa lui I. C. Brătianu și a rolului acestuia la modernizarea României, care sunt preluate în *Românul*, 7 mai 1891, p. 2.

12 Ioana Beldiman, *op. cit.*, p. 198.

13 I. Scurtu, *Carol I*, Iași, 2010, p. 89.

14 Anastasie Iordache, *Dumitru Brătianu. Diplomatul, doctrinarul liberal și omul politic*, București, 2003, p. 322.

15 D. Berindei, *Societatea românească în vremea lui Carol I*, București, 1921, p. 206; *Regele Carol I al României. Cuvântări și scrisori*, p. 375; I. Scurtu, *op. cit.*, p. 89.

moment, rămânea la stadiul de intenție¹⁶. Ecoul inaugurării unor statui precum cea a lui Mihai Viteazul și a lui Șefan cel Mare în egală măsură, era datorat existenței deja a unei anumite percepții asupra acestora în cadrul opiniei publice românești alimentată și de discursurile politice rostite după 1866, în care cele două personaje istorice erau invocate în numeroase rânduri. În aceste condiții, întreaga construcție ceremonială¹⁷ avea toate șansele să-și atingă obiectivele propuse.

De un fenomen al statuomaniei, precum este cazul Franței după 1870, datorită intervenției energice a statului în revigorarea sentimentului național, nu putem vorbi în cazul românesc¹⁸. Cu toate acestea, societatea românească se pregătea și ea, cu ajutorul unor ziare precum „La Roumanie” și „L'Independance Roumaine”¹⁹, care informau mereu despre ce se întâmpla în Franța în domeniul artistic, pentru un fenomen la fel de interesant și anume acela al declanșării unei veritabile competiții politice între lideri trecuți într-o lume în care te aștepti să nu mai aibă loc confruntări ideologice.

Analiza discursului cultural și politic cu privire la receptarea unor figuri ale panteonului național în societatea românească și a reacțiilor pe care le provoacă, ne permite să vedem modul în care autoritățile statului român gestionează evenimentele inaugurale și maniera în care urmașii unor oameni politici precum I. C. Brătianu²⁰, Mihail Kogălniceanu²¹, Lascăr Catargiu²² sau Alexandru Lahovary²³ încearcă să contribuie la transformarea acestora în adevărate modele de lideri politici pentru generațiile viitoare. Câștigul unor asemenea acțiuni urma să aparțină, în primul rând, formațiunilor politice în

16 Ioana Beldiman, *op. cit.*, p. 198.

17 Alois Riegl, *Le culte moderne des monument*, în *Socio-Anthropologie*, nr. 9, 2001, p. 1.

18 În spațiul românesc statuile apar mai mult ca urmare a unor inițiative particulare: *Despre Barbu Stirbey. Recunoașteri și mărturii*, p. 7-43; Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 93-113; Al. Lahovary, *Discursuri politice, 1881-1896*, București, 1905.

19 *L'Independance Roumaine*, martie - septembrie 1902, publică mai multe texte despre întreaga dezbateră din societatea românească din jurul statuii lui I. C. Brătianu.

20 *Observatorul*, 18, 20 mai 1903, p. 1; *Voința Națională*, 18 mai 1903, p. 1.

21 Dispariția liberalului moldovean o lună mai târziu provoacă o stare de emoție la fel de mare la nivelul întregii țări, semnele cele mai vizibile fiind înregistrate la Iași, DJANI, fond Rectorat, rola 38, dosarul 592, fila 154, 177, 178, 180, 187, 280, 281.

22 *Observatorul* (ziar declarat liberal, publică în cursul anului 1903 mai multe texte în care elogiază personalitatea lui Lascăr Catargiu. Ziarul liberal critică membrii Partidului Conservator implicați în acțiunea de ridicare a unei statui în onoarea acestuia pentru întârzierea inaugurării ei, acuzându-i, în același timp, de furtul banilor strânși prin colecta publică.

23 Remarcat prin echilibrul și diplomația sa, dispariția lui Al. Lahovary (1840-1897) a produs o puternică emoție în societatea românească. Inaugurarea unei statui a liderului conservator, la 17 iunie 1901, avea să devină un moment de solidaritate a clasei politice românești pentru că liberalii și conservatorii apreciau pozitiv activitatea desfășurată de acesta, Al. Lahovary, *op. cit.*, p. 35-38.

care aceștia activaseră.

Inițiativa apariției statuiilor „oamenilor de seamă” dispăruți în urmă cu mai mult sau mai puțin timp devine, după 1870, o chestiune ce ținea de domeniul politic, dar și de cel artistic și avea să se bucure de o audinență tot mai mare. Participarea la un spectacol de tipul celui presupus de inaugurarea unei sculpturi era expresia dezvoltării unei vieți culturale aparte²⁴, dar și a unui spectacol ce datora totul existenței unor regizori abili, cărora nu le scăpa din vedere nici un detaliu²⁵. Apariția unor statui, precum cea a lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, într-o perioadă în care România începea să se raporteze în mod diferit decât o făcuse până atunci la vecinii săi, dovedea faptul că elita politică românească își însușea ideea de funcție instructivă a sculpturii, arta socială fiind menită să consolideze afirmarea identității naționale. Întregul spectacol capătă o semnificație aparte din moment ce regele era cel care patrona comitetele pentru ridicarea statuiilor naționale (1874, 1883, 1903 a lui I. C. Brătianu). Acesta a fost probabil și motivul pentru care reprezentanți ai administrației locale și centrale, iar într-un caz - cel al statuii lui A. I. Cuza - chiar regele Carol I vor fi, nu doar prezenți la momentul inaugural, ci vor încerca să controleze întreaga desfășurare a evenimentului. Dacă avem în vedere ceea ce se întâmplă în cazul ridicării unor statui pentru lideri precum Alexandru Lahovary (1901), Lascăr Catargiu (1907), I. C. Brătianu (1903), Gh. Gr. Cantacuzino (1904), vedem cum moștenitorii lor politici reușesc să pună în scenă spectacole la fel de interesante precum cele realizate în 1874 și 1883. Ceea ce se poate observa în toate aceste cazuri este faptul că, dincolo de tendința urmașilor de a le asigura un prim loc pe scenă personajelor emblematice ale istoriei naționale, există o speranță evidentă de a realiza, ulterior, un transfer de capital dinspre cel omagiat public, către inițiatori²⁶. Când facem o astfel de afirmație avem în vedere faptul că apropierea de momentul în care cel omagiat dispăruse din viață, putea face ca unele din gesturile și acțiunile sale politice, controversate la un moment dat, să fie reaminte tocmai în timpul festivităților organizate în onoarea sa²⁷. Atentă la ceea ce se întâmplă în capitală, provincia lua și ea parte la mărețul spectacol. Lideri locali ai diferitelor formațiuni politice, alături de edilii mai multor orașe, devin preocupați, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, de consacrarea ca figuri tutelare a unor oameni politici legați, într-un fel sau altul, de acea localitate²⁸. Fără să știm dacă avem de-a face cu o manifestare a orgoliului local sau un

24 Andi Mihalache, *op. cit.*, p. 31.

25 *Ibidem*, p. 189.

26 *Românul*, 7 mai 1891, p. 2.

27 În ziarul *Națiunea* din 8 iunie 1891, p. 1, se arată că moartea lui I. C. Brătianu va duce, datorită modului autoritar în care a condus Partidul Național Liberal, la destrămarea acestuia.

28 Paul A. Pickering, Alex Tyrrell, *op. cit.*

fenomen asemănător celui existent în Anglia și Franța din aceeași perioadă, sesizat de istorici precum Paul A. Pickering și Alex Tyrrell, putem observa și în spațiul românesc tendința de a da importanță în egală măsură și statuiilor „regionale”²⁹.

Un spectacol așa cum era inaugurarea unei statui presupunea, de fiecare dată, existența unui număr mare de participanți, dat fiind faptul că organizatorii doreau, printre altele, să sublinieze existența unei legături „profunde” între populație, guvern și rege. Ceea ce devine evident în urma vizionării spectacolului³⁰ organizat de autorități este faptul că avem de-a face cu o tipologie diferită a persoanelor care participă la eveniment și cu o diversitate deosebită a impresiilor pe care le provoacă acesta. Percepțiile variate sunt justificate ținând cont de experiența de viață diferită, cultura politică existentă și, nu în ultimul rând, nivelul de așteptare variat pe care participanții îl au de la o asemenea sărbătoare.

Nu lipsit de importanță este și modul în care cel onorat prin ridicarea unui monument public reușește să fie prezent în rândul celor care îi recunosc valoarea, meritele și contribuie, în mod direct, la ipostazierea sa într-un veritabil model pentru urmași³¹. El rămâne practic într-o stare latentă, fiind gata să reînvie când cei pe care i-a lăsat în viață au nevoie de ajutorul lui.

Indiferent de epoca în care au trăit eroii, comunitatea nu îi roagă să intre în acțiune, mulțumindu-se doar cu lecturarea testamentului politic pe care aceștia îl lasă și pe care își iau angajamentul să-l păstreze și să-l transmită mai departe³². Amintirea cuiva nu poate fi întreținută prea mult prin serbări, oricât de entuziaste ar fi ele. Pretinzând la nesfârșit că nimic nu s-a petrecut în mod real, că mortul atât de respectat, ramâne printre noi în ciuda dispariției sale fizice, se realizează, de fapt, primii pași spre normalizare, adică spre uitare³³.

Chiar dacă manifestările publice de după 1866 reușesc să mobilizeze categorii diverse și un număr foarte mare de cetățeni, fapt care tradează o atracție considerabilă a serbărilor oficiale, o astfel de situație nu excludea existența unor momente tensionate, în care pasiunile politice apar în prim plan³⁴. Remarcabilă devine și capacitatea regimului politic de la București de a pune în funcțiune, după venirea lui Carol I pe tronul României, un aparat de propagandă atât de eficient încât să mențină un interes constant pentru discursuri grave, elogii și gesturi de autocompătimitate³⁵. Eveniment de

29 *Despre Barbu Știrbey. Recunoșteri și mărturii*, p. 7-43; Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 93-113.

30 Andi Mihalache, *op. cit.*, p. 31.

31 *Românul*, 7 mai 1891, p. 2.

32 *Voința Națională*, 12 mai 1891.

33 Andi Mihalache, *op. cit.*, p. 31-32.

34 C. Sălăvăstru, *Discursul puterii*, Iași, 1999.

35 În cazul inaugurării statuii lui Ștefan cel Mare, în circulara Guvernului se recomandă și

sărbătoare în viața orașului modern, dezvelirea unei statui însemna, ca și astăzi, desfășurarea unui ceremonial în mai multe faze, în ambianța unei scenografii festive.

Dacă ar fi să vorbim despre scenografia unor evenimente precum cele din anii 1874, 1883 sau 1912, trebuie să știm că fiecare grupare politică importantă avea propria strategie de raportare la ideea ridicării unei statui. Pentru a exemplifica, amintim aici prima acțiune comemorativă menționată deja, respectiv inaugurarea statuii lui Mihai Viteazul. Spre deosebire de liberali, deosebiți de încântați de posibilitatea punerii în practică a proiectului din 1865, conservatorii, principalul factor guvernamental la 1874, preocupați de o îmbunătățire a relațiilor cu Austro-Ungaria, aveau mari rețineri în acceptarea organizării unor astfel de manifestări pentru că știau capacitatea de mobilizare și de potențare pe care o putea avea pentru discursurile politice românești imaginea unui domnitor de talia lui Mihai Viteazul. Atent la direcția în care evolua societatea românească, Carol I nu doar că îl prezenta pe Mihai Viteazul ca un model de conducător datorită contribuției lui la „apărarea și autonomia țării”, dar decidea, la 5 septembrie 1877, ca tunurile de la Plevna să fie așezate de ambele părți ale statuii acestuia³⁶. Remarcabilă este, în viziunea noastră, maniera în care liberalii reușesc să câștige nu doar această competiție politică simbolică, ci și pe aceea din 1883, generată de inaugurarea statuii lui Ștefan cel Mare din Iași. Dezvelirea acesteia era ocazia de utilizare, în folosul propriu, a unui simbol vechi, într-un cadru ceremonial nou. Pentru liberali, dar și pentru Carol deopotrivă, ceremonia inaugurării statuii era mijlocul cel mai nimerit pentru exprimarea statutului lor de conducători. La fel ca și echipa guvernamentală din jurul lui I. C. Brătianu, Carol I știa că sentimentul de siguranță al populației putea fi mărit în condițiile punerii în scenă a unor simboluri istorice și politice de mare anvergură, așa cum era Ștefan cel Mare. Prin statuia lui Ștefan, apărută într-un moment de puternice contestații politice la adresa guvernului liberal, dar și a suveranului chiar, tradiția își demonstra forța constructivă, iar trecutul reînviat apărea ca o mixtură în care se amestecau, deopotrivă, nostalgia, frustrarea și satisfacția. Aspectul de loisir, prezent și el, făcea parte din scenografia comemorării, fără a-i fi o componentă definitorie, fiindu-i însă deosebit de util, deoarece dădea certitudinea că omul venea la comemorări de bună voie, nu din obligație pentru a consuma selectiv un spectacol cu mesaje pentru toate gusturile și opiniile³⁷. Receptarea ritualului

participarea tuturor elevilor din școli (DJANI, fond Prefectura, dosar 96, 1883, 8 mai, filele 19, 20). Pe 2 iunie 1883, rectorul cerea profesorilor Universității din Iași să meargă împreună cu el pentru a-l saluta pe șeful statului, vezi DJANI, fond Rectorat, dosar 483, 1882-1883, filele 3, 4.

³⁶ I. Scurtu, *op. cit.*, p. 89.

³⁷ *Românul*, 8 mai 1891, p. 1.

politic în registrul divertismentului nu însemna bagatelizarea acestuia, omul extrăgând din el sentimentul că este stăpân pe convingerile sale și că participă relaxat, nelăsându-se manipulat.

Cu mici excepții, datorate unor dificultăți menționate deja, ridicarea statuilor unor lideri politici precum Lascăr Catargiu, Alexandru Lahovary, I. C. Brătianu avea să cunoască anumite etape devenite standard: comenzi publice, concurs de proiecte, formarea unui comitet, subscripție publică și o implicare serioasă a celor care făceau parte din gruparea politică în numele cărora activaseră³⁸. Un alt element comun tuturor acestor evenimente este maniera prin care, în ciuda momentului de solidaritate aproape națională pe care-l reprezintă moartea unora din liderii politici³⁹ care vor beneficia de monumente publice, în momentul în care apare ideea unui proiect de acest tip, vechile rivalități reapar, deși cel vizat părăsise deja scena politică⁴⁰. Trecând peste toate hărțuilelile partinice, Carol I reușea să inițieze o strategie imagistică de lungă durată, o politică de echilibru simbolic între prezentul și trecutul românilor.

Indiferent de mobilizările făcute de autorități, un spectacol de tipul celui la care ne referim ar fi putut rămâne necunoscut în destule cazuri publicului larg, dacă nu ar fi beneficiat de un sprijin susținut din partea presei românești⁴¹. Din acțiunea de popularizare vor face parte și cronicile plastice publicate la începutul secolului al XX-lea în „La Roumanie” de Jules Brun, pentru a da numai un exemplu.

Privite în ansamblu, intervențiile ce au loc în momentul inaugurării statuilor liderilor politici ne arată faptul că există mai multe discursuri și comportamente aparent contradictorii⁴². Fără a le aminti într-o ordine a importanței lor, ele sunt: pierderea unui om politic, declarată imediat ca fiind ireparabilă și apoi disimularea morții sale, sub acoperirea festivităților civice și funerare, care certificau ideea că viața merge înainte, iar cei rămași în viață continuă opera personajului aflat în discuție. Apariția discursului patrimonial trebuie localizată în tensiunea existentă între cele două orientări, miza acestor festivități era sensul existenței comunitare, căutat chiar în resuscitarea legăturilor și a continuității temporale cu perioada în care defunctul se afirmase.

Statuile nu vorbesc singure, ultima ceremonie organizată lângă pedestal

38 Al. Lahovary, *op. cit.*, p. 31.

39 *Românul*, 7 mai 1891, p. 1; *Viitorul*, 22 mai 1921, p. 1.

40 Andi Mihalache, *op. cit.*, p. 150-160.

41 *Voința națională*, 7 mai 1891, p. 2; *Românul*, 8 mai 1891, p. 2.

42 Al. Lahovary, *op. cit.*, p. 38; Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 93; Nicolae Bălănescu, *Eugeniu Carada*, București, 1937, p. 380.

fiind aceea care decide semnificația cea mai recentă a monumentului⁴³. Comemorările sunt efectul unor concepții teatrale pe care politicianul le aducea în stradă, transferându-le din sfera esteticului în aceea a consumului public. Odată acceptată premiza că statuile nu sunt doar portrete tipologice, ci și psihologice, suntem desigur tentați să admitem și o altă realitate potrivit căreia ele reflectă, direct sau involuntar, gusturile și sensibilitățile celor care le ridică. Subtextul lor nu este doar acela naționalist, ele dându-ne indicii despre geneza eului modern prin raportare la corp, artă și posteritate. În egală măsură, trebuie apoi să acceptăm că, pentru unii oameni, statuile au rolul de a evoca, iar pentru alții doar de a decora. Plecând de la motivația lor, vom putea descoperi că există trei tipuri de statui: a) *consensuale*, când inaugurarea este rodul unui acord negociat, dar unanim asupra personalității omagiate; b) *reparatorii*, când se ridică un monument pentru eroi față de care ne simțim vinovați; c) *de frondă sau opoziție*, când se știa că acea statuie sfida regimul în exercițiu, fiind utilizată ca reproș indirect la adresa contemporanilor, a adversarilor politici⁴⁴.

Cunoscând faptul că statul are, în general, tendința de a fabrica sărbători și de a utiliza anumite simboluri pentru a-și justifica, printre altele, existența, anii 1874, 1883, 1912 ș. a. pot fi considerați exemple pentru modul în care societatea participă la serbări publice, politizate prin chiar faptul că există o repetiție a lor, iar autoritățile nu lipsesc niciodată⁴⁵. Mobilizarea care are loc cu prilejul evenimentelor invocate deja ne duce cu gândul la faptul că reprezentanții guvernului în teritoriu, dar și cei de la centru, credeau că pentru un segment tot mai important din populație, motivul sărbătorii devenea unul neinteresant și insipid în condițiile acutizării, în preajma inaugurării unor statui, a conflictului dintre liberali și conservatori. Există, în același timp, și o încercare din partea celor de la putere, ca prin organizarea unor astfel de manifestări să se legitimize în fața electoratului⁴⁶, să atragă într-un fel simpatia de care se bucura în societatea românească regele Carol I.

Ridicarea la o putere superlativă a întâmplărilor cotidiene și transformarea lor în epopei naționale se face nu doar de dragul jocului politic, ci mai cu seamă pentru a oferi poporului senzația că se întâmplă ceva important și că acel ceva important este rodul strădaniei puterii. Multiplicarea sărbătorilor naționale era folosită de liderii politici pentru a-și oferi cât mai multe prilejuri de a ieși pe scenă și de a interpreta cât mai multe roluri populare. Privite din punct de vedere artistic, statuile liderilor politici oglindeau o anumită evoluție a gustului pentru artă și frumos, reflectând, în egală măsură, schimbarea mentalităților la nivelul factorilor decizionali din societatea românească.

43 *Observatorul*, 20 mai 1903, p. 2.

44 Andi Mihalache, *op. cit.*

45 C. Sălăvăstru, *op. cit.*, p. 39.

46 DJANI, fond Prefectura Iasi, dosar 51/1903, fila 1-3.

Abstract**PUBLIC MONUMENTS. THE IDENTITY CONSTRUCTS IN
MODERN ROMANIA (1866-1918). PRELIMINARY STUDY**

Considered rather from the perspective of the transformation undertaken in the economic or political field, the modernization of Romanian society also involved an interesting process in the artistic field unfolded in the second half of the 19th century. The phenomenon of public monuments in the Romanian areal never meant just a matter of artistic taste but also a reality of the society, manifested as an important step in the Europeanization process which the Romanian State has acknowledged after 1959. Beyond discourses on the rhythm and modernization model that Romania should follow, marking the whole 19th century, through their existential story, the public monuments built north of the Danube were a clear proof of the adoption of the French culture and civilization model that followed the previous political, economical and cultural isolation from Occidental Europe.